

ارائه چارچوب نظری مبتنی بر تحلیل و برنامه‌ریزی توسعه مشارکت ورزشی اقشار خاص (مورد مطالعه: جامعه جانبازان، معلولان، ناشنوایان و نابینایان)

سید عسگر حسینیان مهاجر^۱

علی فهیمی نژاد^۲

باقر مرسل^۳

سید مصطفی طیبی ثانی^۴

 10.22034/SSYS.2022.815.1566

تاریخ دریافت مقاله: ۱۳۹۸/۰۳/۱۹

تاریخ پذیرش مقاله: ۱۳۹۸/۰۶/۱۶

هدف از این پژوهش، ارائه چارچوبی نظری مبتنی بر تحلیل و برنامه‌ریزی توسعه مشارکت ورزشی جانبازان، معلولان، ناشنوایان و نابینایان (ج. م. ن. ن) می‌باشد. روش تحقیق از نظر نوع کیفی، راهبرد فرایندی و هدف، کاربردی است که به صورت مطالعه موردی (ورزش جانبازان و معلولان) صورت پذیرفته است. جامعه آماری پژوهش از دو بخش جامعه متخصص انسانی (۲۱ نفر) و جامعه اسنادی و اطلاعاتی (۴۱ نسخه) تشکیل می‌شود. ابزار پژوهش شامل مصاحبه و پرسشنامه می‌باشد که به سه روش مطالعه کتابخانه‌ای، مصاحبه و تکنیک دلفی انجام گرفته است. روایی ابزارها براساس تعیین اعتبار منابع و افراد نظرخواهی شده است، روایی سنجی محتوایی و صوری، چارچوب مصاحبه و محاسبه ضرایب توافق بین مصصحان کدگذاری مطلوب ارزیابی

۱- دانشجوی دکترای مدیریت ورزشی، گروه تربیت بدنی و علوم ورزشی، دانشکده علوم انسانی، واحد شاهرود، دانشگاه آزاد اسلامی، شاهرود، ایران

۲- استادیار، گروه تربیت بدنی و علوم ورزشی، دانشکده علوم انسانی، واحد شاهرود، دانشگاه آزاد اسلامی، شاهرود، ایران (نویسنده مسئول)

E-mail: Afahimi77@gmail.com

۳- استادیار، گروه تربیت بدنی و علوم ورزشی، دانشکده علوم انسانی، واحد شاهرود، دانشگاه آزاد اسلامی، شاهرود، ایران

۴- استادیار، گروه تربیت بدنی و علوم ورزشی، دانشکده علوم انسانی، واحد شاهرود، دانشگاه آزاد اسلامی، شاهرود، ایران

● ارائه چارچوب نظری مبتنی بر تحلیل و برنامه‌ریزی توسعه مشارکت ورزشی اقشار خاص (مورد مطالعه: جامعه جانبازان، معلولان، ناشنوایان و نابینایان)

گردید. از روش‌های کدگذاری مفهومی و تحلیل سیستمی مفهومی جهت تحلیل یافته‌ها استفاده گردید.

یافته‌ها نشان می‌دهد که چارچوب توسعه ورزش جانبازان و معلولان در سه سطح نقش‌ها، ساختار و عملکرد قابل تحلیل است. نقش‌های اصلی شامل فرد، خانواده، محیط، ورزش و مدیریت می‌باشد و تحلیل راهبردی شامل محورهای تحلیل، چالش‌ها، راه‌کارها و تقسیم کار بین سازمانی است. چالش‌ها و راه‌کارها در چهار بخش امکانات و خدمات، مدیریتی و اجرایی، ارتباطی و اطلاعاتی و آموزشی و فرهنگ سازی چارچوب بندی شدند.

براساس یافته‌ها می‌توان بیان کرد که چارچوب توسعه ورزش جانبازان و معلولان دارای ساختاری پیچیده است و با توجه به وجود چالش‌های فراوان، نقش‌های چندگانه و سطوح مختلف، نیاز به اتخاذ هوشمندانه راهبردها و به‌کارگیری اثربخش راه‌کارها براساس یک تقسیم کار سازمانی دارد.

واژگان کلیدی: الگوی توسعه، توسعه ورزش، ورزش همگانی و ورزش جانبازان و معلولان.

مقدمه

امروزه در کشورهای پیشرفته، افراد معلول در سطح وسیعی در فعالیت‌های اجتماعی و مسابقات شرکت دارند و هویت خود را به جامعه شناسانده‌اند. ورزش یک ابزار و بستر مناسب برای احیای اقشار ویژه مانند جانبازان، معلولان، نابینایان و ناشنوایان در جامعه است، زیرا دارای کارکردهای متنوعی مانند سلامتی و تندرستی، ترمیم و درمان جسمی، نشاط و شادی، تناسب اندام و زیبایی و در نهایت مشارکت اجتماعی است.

در همین راستا ضرورت دارد که سازمان‌های متولی ورزش ج. م. ن. ن و فدراسیون مربوطه با مشخص کردن مزیت‌های نسبی در زمینه تربیت بدنی و ورزش، اقدامات هدفمند و متناسب با ویژگی‌های محیطی خود را ساماندهی نمایند. همچنین توسعه ورزش ج. م. ن. ن این امکان را ایجاد می‌کند تا در صورت ایجاد پیوندهای پسین و پیشین نیرومند در سازوکارهای خود، بر رشد خدمات رفاهی و فراغتی به این قشر تأثیرگذار باشد، زیرا بخش ورزش، از دستاوردهای سایر بخش‌ها به عنوان نهاد واسطه‌ای استفاده می‌کند و از این طریق رشد این بخش به رشد بخش‌های دیگر کمک می‌کند (صفاری، ۱۳۹۱). بنابراین، توجه به حوزه‌های مشترک ورزش ج. م. ن. ن با سایر زمینه‌های ورزش یک الزام است و چشم پوشی از آن سبب از دست رفتن فرصت‌ها و امتیازهای مشمول ورزش خواهد شد. پیامدهای توسعه ورزش و تربیت بدنی ج. م. ن. ن علاوه بر دستاوردهای آشکار فرهنگی، اجتماعی برای این قشر، می‌تواند در بسیاری از زوایایی پنهان خدمات به آنان راهگشا بوده و زمینه‌های شکوفایی جامعه ج. م. ن. ن را فراهم سازد. ورزش موجب افزایش سلامت و نشاط اجتماعی، بهره‌وری منابع و سرمایه‌های انسانی، بهره‌وری و ورزش قهرمانی و حرفه‌ای و نیز موجب زیانزد شدن نام‌های فردی، سازمانی و ملی تیم پیروز می‌شود (رمضانی‌نژاد و همکاران، ۱۳۹۴).

امروزه اهمیت ورزش و نقش بسزای آن در ابعاد مختلف زندگی فردی و اجتماعی انسان و همچنین پرورش روح، جسم و سلامتی تک تک افراد جامعه به خصوص برای عموم جانبازان، معلولان، نابینایان و ناشنوایان از اولویت و اهمیت خاصی برخوردار است؛ به طوری که از آن به عنوان یک ابزار توان‌بخشی نام می‌برند، که علاوه بر تأثیرات فوق‌الذکر، موجب جلوگیری از پیشرفت معلولیت و نیز بهبودی و شادابی روحیه در بیماران روحی روانی که دچار افسردگی و اضطراب هستند، می‌شود. با این حال، تا یک قرن پیش تفکر عمومی چنین بود که افراد معلول جایی در صحنه‌های ورزشی نداشتند و فقط می‌توانستند تماشاچی صحنه‌های ورزشی باشند، اما امروزه با پیشرفت‌های چشمگیری که در ورزش معلولان به‌ویژه افراد دارای ضایعه نخاعی انجام شده، نقش با ارزش خود را روز به روز در زندگی این گونه افراد بیشتر نشان می‌دهد؛ به طوری که ورزش به عنوان جز لاینفک از زندگی افراد نخاعی باعث شده، بخش عمده‌ای از فعالیت‌های مراکز ضایعات نخاعی در سراسر دنیا را به خود اختصاص دهد که در بعضی از مراکز مثل استوک مندویل در انگلستان امکانات بسیار متنوع را برای این منظور فراهم کرده‌اند (آرمند نیا، ۱۳۹۶). هم‌اکنون ۱۰۰ سال از شروع رسمی ورزش‌های معلولان می‌گذرد. قرن ۱۸ و ۱۹ میلادی زمانی بود که تأثیر ورزش در سلامت معلولان کاملاً شناخته شده بود. ورزش درمانی قدم اول برای ابداع ورزش‌های معلولان بود که سپس به مسابقات و رقابت‌های ورزشی ختم شد (اسد، ۱۳۹۴). توسعه و پیشرفت واقعی کشورها دارای شاخص‌های مختلفی است که یکی از مهم‌ترین آن‌ها ورزش می‌باشد. اهمیت تربیت بدنی و ورزش روز به روز در حال افزایش است. ارتباط ورزش با پدیده‌های فرهنگی، اجتماعی، سیاسی و اقتصادی حاکی از اهمیت این پدیده و نقش آن در برنامه‌های توسعه ملی کشورهاست و

● ارائه چارچوب نظری مبتنی بر تحلیل و برنامه‌ریزی توسعه مشارکت ورزشی اقشار خاص (مورد مطالعه: جامعه

جانبازان، معلولان، ناشنوایان و نابینایان)

در یک نگاه کلی، توسعه و پیشرفت ورزش در هر کشور، با اقتدار و قدرت آن کشور ارتباط نزدیکی دارد. این موضوع باعث شده که سرمایه‌گذاری‌های هنگفتی برای توسعه ورزش در اکثر کشورها انجام شود (مالینا و لیتل^۱، ۲۰۰۶).

راهبرد هر سازمان ورزشی مانند کمیته ملی پارالمپیک و فدراسیون ورزش ج. م. ن. ن متأثر از فرایند تعامل آن با محیط بیرونی است. بنابراین، پیش‌بینی وضعیت آینده، نقشی اساسی در فرایند موفقیت سازمان‌ها دارد. در این میان شناخت عوامل محیطی و همچنین شناسایی عوامل درونی بسیار مهم می‌باشد (هانگر و ویلین، ۱۳۸۶). تفسیر محیط داخلی و خارجی ورزش ج. م. ن. ن، فرایندی است که موجب سازگاری بخش اجرا با راهبردها شده و امکان ثبات حرکت مجریان و مدیران ورزشی این حوزه جهت دستیابی به اهداف راهبردی ورزش را فراهم می‌آورد. به‌طور حتم در این مسیر، سازمان‌های دولتی و ساز و کارهای به کار گرفته شده توسط آن‌ها در دستیابی به ثبات مورد نظر نقش اصلی و اساسی دارد. از این رو، گام نهادن در فرایند توسعه ورزش ج. م. ن. ن مستلزم دوری مدیران از سخت‌گیری سازمانی و انعطاف‌پذیری در برابر واقعیات پیش‌روی ورزش ج. م. ن. می‌باشد و این مهم باید در قالب قوانین ملموس و به دست مدیرانی توانمند به انجام برسد.

کلیت ورزش ج. م. ن. ن و زیربخش‌های تشکیل دهنده آن، جهت گسترش خدمات به این اقشار خاص و دستیابی به هر هدفی در راستای توسعه متوازن ورزش، از نقاط قوت و ضعف‌های مختلفی برخوردار است. در چنین شرایطی امر برنامه‌ریزی، مستلزم شناخت ویژگی‌ها و عوامل محیط درونی و بیرونی می‌باشد (دیوید^۲، ۲۰۱۱). در همین راستا، شناخت قوت‌ها، توانایی تفسیر محیط و تعیین راهبردهای توسعه ورزش ج. م. ن. ن موجب می‌شود تا این حوزه از ورزش در مواجهه با رویدادهای محیطی دچار دگرگونی نشود و متناسب با تحولات و پیچیدگی‌ها به تطابق برسد. از این رو، مبحث برنامه‌ریزی برای توسعه ورزش جانبازان و معلولان دارای پیچیدگی و گستردگی بالایی است، زیرا توسعه ورزش جریانی است که در خود، تجدید و دگرگونی کل نظام را به همراه دارد، و علاوه بر این، بهبود و رشد کمی و کیفی در سازه‌ها، فرایندها و رفتارها را در بر دارد (لورمور و بیگام^۳، ۲۰۰۹). در واقع، توسعه ورزش ج. م. ن. ن مشتمل بر ساختارها، سیستم‌ها، بسترها و فرآیندهایی است، که منجر به مشارکت افراد معلول و جانباز در رویدادهای ورزشی، رشد و بهبود تولید و خدمات صنعت ورزش، پویایی و نشاط فرهنگی و اجتماعی محیط‌های ورزشی، ارتقای سلامت و تندرستی عمومی و دستیابی به جایگاه مناسب در عرصه رقابت‌های ورزشی بین‌المللی در حوزه معلولان و جانبازان می‌گردد (سوتریادو^۴، ۲۰۰۵). در مبانی نظری توسعه ورزش، دو رویکرد پائین به بالا و بالا به پائین وجود دارد. در رویکرد پائین به بالا، فرض می‌شود که توسعه ورزش باید از پایین‌ترین سطوح ورزش در هرم توسعه ورزش آغاز شود و از آموزش به مشارکت همگانی و سپس به ورزش رقابتی و قهرمانی جریان و ارتقا پیدا کند، اما رویکرد بالا به پائین، در ابتدا هدف کسب قهرمانی ورزشی و سپس استفاده از آن جهت جلب مشارکت مردم و رشد اقتصادی در آن است (رمضانی‌نژاد و همکاران، ۱۳۹۴).

مطالعه‌های انجام شده در ورزش ج. م. ن. ن (اقشار خاص) نشان می‌دهد که فقدان سیاست‌ها،

1. Milina and Little
2. David
3. Livermour & Beckham
4. Sotheryadow

خط‌مشی‌های راهبردی، عدم هماهنگی بین مجموعه نهادها، سازمان‌ها و دستگاه‌های اجرایی مرتبط با ورزش، ناکافی بودن منابع مادی و انسانی در حوزه‌های مختلف ورزشی و بعضاً انجام کارهای موازی و عدم نظارت کافی بر فعالیت‌های ورزشی از جمله مهم‌ترین نارسایی‌های ورزش اقشار خاص محسوب می‌شوند. بنابراین، با توجه به موارد یاد شده و مطالعات صورت گرفته، این پرسش مطرح است که ورزش جانبازان و معلولان کشور در چه وضعیتی است و چگونه می‌توان به راهبرد مطلوب دست یافت؟

با وجود اثبات نقش مهم ورزش در این قشر، هنوز ورزش (اقشار خاص) در ایران آن گونه به مثابه ضرورت و اقدام اساسی در توسعه اجتماعی انگاشته نمی‌شود. ورزش ج. م. ن. ن در منظرهای مختلف مانند سرانه فضای ورزشی، مشارکت ورزشی، سهم ورزش در فراغت، شاخص‌های سلامت و نشاط اجتماعی، حضور در مسابقات کشوری و جهانی، تولیدات و خدمات ورزشی مناسب و کسب کرسی‌ها و پست‌های سازمانی ملی و بین‌المللی از وضعیت شایسته‌ای برخوردار نیست (جلالی فراهانی، ۱۳۹۳). از این رو، در ایران ورزش اقشار خاص نیازمند تدوین یک برنامه جامع با کارایی اجرایی بالا جهت کاهش شکاف توسعه و بهبود وضعیت فعلی است.

بخش ورزش اقشار خاص با چالش‌های اساسی از جمله بی‌جهت بودن روند توسعه و بی‌ارتباط بودن آن با ویژگی‌های ذاتی این حوزه از ورزش رو به رو است. از سوی دیگر، وابستگی بسیاری از ابعاد ورزش جانبازان و معلولان به سایر بخش‌های همکار موجب ضعف پیوندهای پسین این بخش شده که کم‌ترین تأثیر آن ضعیف ماندن بخش رویدادهای ورزشی و عدم رشد مشارکت ورزشی اقشار خاص است. بنابراین، بخش ورزش اقشار خاص (ج. م. ن. ن) به لحاظ تأمین منابع توسعه اولیه، بیشتر برون‌گرا و به لحاظ عرضه دستاوردها و رویدادها، بیشتر درون‌گرا است (گزارش برنامه ششم ورزش، ۱۳۹۵). بنابراین، این یک مسأله و ضرورت اساسی جهت بازنگری در رویکردها و برنامه‌های توسعه در حوزه ورزش جانبازان و معلولان است.

با توجه به اهمیت برنامه‌ریزی راهبردی در توسعه ورزش، ضرورت توجه به این مهم در ورزش جانبازان و معلولان نیز بیش از پیش بر مسئولان این حوزه لازم است و بدون شک یکی از مهم‌ترین دلایل عقب افتادگی عرصه ورزش در اقشار خاص، کم‌توجهی مسئولان به این مقوله مهم است. هرچند در سال‌های اخیر گام‌هایی در این راستا برداشته شده است که بی‌شک کافی نیست، و باید بیشتر به این مهم توجه شود. بنابراین، ارائه راه‌کارهای مناسب و تدوین یک برنامه راهبردی برای ورزش جانبازان و معلولان کشور ضروری می‌باشد تا با تحقق آن و توسعه این حوزه، به جایگاه مناسب خود نزدیک‌تر شود. به نظر می‌رسد فراهم آوردن شرایط مطلوب برای تهیه و تدوین برنامه راهبردی توسعه ورزش جانبازان و معلولان، گامی عمده و آغازین برای سامان بخشیدن به تلاش‌های گسترده و گوناگون در عرصه‌های ورزش برای اقشار خاص و ویژه است. با توجه به پیشرفت و توسعه جامعه و اقبال عمومی مردم به ورزش از یکسو و اهمیت ورزش جانبازان و معلولان از طرف دیگر و نیز وجود ظرفیت‌های مناسب و بالا در کشور، التزام به شناخت دقیق و صحیح وضع موجود و ارائه راهبردهای اصولی و علمی جهت توسعه مشارکت ورزشی اقشار خاص احساس می‌شود؛ که به عنوان یک ضرورت جهت تعیین چشم‌انداز بومی برای ورزش جانبازان و معلولان نیز به حساب می‌آید. لذا هدف پژوهش حاضر بر ارائه چارچوب نظری مبتنی بر تحلیل و برنامه‌ریزی توسعه مشارکت ورزشی اقشار خاص (ج. م. ن. ن) متمرکز شده است.

● ارائه چارچوب نظری مبتنی بر تحلیل و برنامه‌ریزی توسعه مشارکت ورزشی اقشار خاص (مورد مطالعه: جامعه جانبازان، معلولان، ناشنوایان و نابینایان)

روش شناسی پژوهش

روش پژوهش از نوع کیفی، راهبرد فرایندی، سطح راهبردی و هدف کاربردی به صورت مطالعه موردی (ورزش جانبازان، معلولان، ناشنوایان و نابینایان) می باشد. در تدوین چارچوب پژوهش همزمان از مفاهیم، رویکردها و روش‌های تحلیل و موقعیت‌سنجی استفاده شده است. این چارچوب نگاهی کل‌گرا، سیستمی و بلندمدت به مقوله ورزش جانبازان، معلولان، ناشنوایان و نابینایان دارد. جامعه آماری شامل دو بخش جامعه انسانی و جامعه اطلاعاتی می‌باشد. تعداد نمونه و روش نمونه‌گیری در جدول ۱، آورده شده است.

جدول ۱. جامعه آماری پژوهش و روش نمونه‌گیری

جامعه اطلاعاتی		جامعه انسانی	
منابع علمی و رسانه‌ای	منابع اسنادی و اجرایی	مدیران و کارشناسان	مديران و کارشناسان
طرح‌های تحقیقاتی، مقاله‌های پژوهشی، منابع کتابخانه‌ای، آرشیوهای رسانه‌ای	اسناد، چارت و آئین‌نامه، گزارش عملکرد، سالنامه	کمیته ملی پارالمپیک فدراسیون ورزش ج. م فدراسیون ورزش ناشنوایان و نابینایان و هیئت‌های استانی فدراسیون‌ها	مشخصه
هدفمند و دردسترس ۲۸ نسخه	هدفمند و دردسترس ۱۳ نسخه	هدفمند و دردسترس ۲۱ نفر	نمونه‌گیری
	۴۱ نسخه		تعداد نمونه

ابزار پژوهش شامل مصاحبه و پرسشنامه است که به سه روش مطالعه کتابخانه‌ای، مصاحبه و تکنیک دلفی انجام گرفته است (جدول ۲). در ابتدا برای بررسی وضعیت موجود تمام اسناد و مدارک مربوط به ورزش جانبازان، معلولان، ناشنوایان و نابینایان، مطالعات کتابخانه‌ای انجام گرفته است. سپس برای تکمیل فهرست اولیه شاخص‌ها، بررسی وضعیت موجود، تنظیم و اصلاح شاخص‌ها، از مصاحبه استفاده گردید. در مرحله بعد به منظور درک بهتر و تحلیل کیفی اطلاعات به دست آمده از پژوهش‌ها و مطالعات کتابخانه‌ای و اینترنتی، چارچوب توسعه ورزش جانبازان، معلولان، ناشنوایان و نابینایان طراحی شده است. روایی صوری و محتوایی ابزارهای پژوهش، توسط اساتید مدیریت ورزشی (۶ نفر) و مدیران (۷ نفر) مورد بررسی و تأیید قرار گرفته است. سپس جهت غربال و تعیین اعتبار بخش‌های مختلف پژوهش از تکنیک مطالعه دلفی متشکل از صاحب‌نظران و خبرگان برحسب نمونه در دسترس استفاده است (۸ نفر: دو مدیر، دو مربی، دو استاد، دو کارشناس).

جدول ۲. ابزار پژوهش، روایی ابزار، روش گردآوری داده‌ها و روش‌های تحلیلی

فاز مطالعه	ابزار	روایی	نمونه	یافته	روش تحلیل
مطالعه نظری	مطالعه کتابخانه‌ای	اعتبار حقوقی اسناد و اعتبار علمی منابع	۴۱ نسخه	شناسایی مؤلفه‌ها و اجزای چارچوب	کدگذاری و چارچوب‌بندی مفهومی
مطالعه نیمه تجربی	مصاحبه و رونوشت	اعتبار و مرجعیت افراد محاسبه ضریب توافق بین کدگذارها و مصححان	۲۱ نفر	تکمیل و غربال مؤلفه‌ها و اجزای شناسایی شده مرحله قبل	کدگذاری و چارچوب‌بندی مفهومی

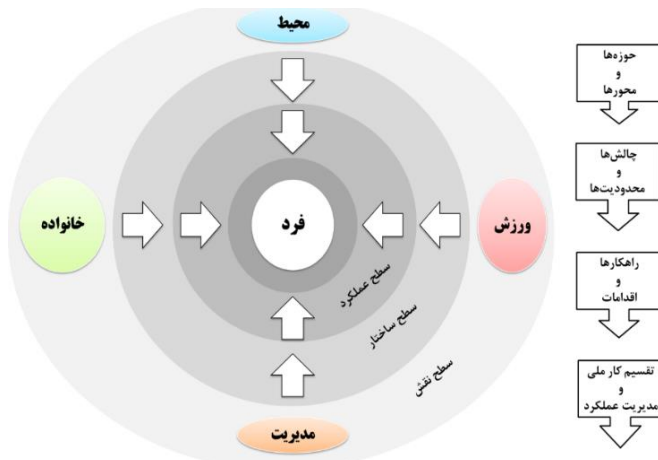
مطالعه خبرگی	تکنیک دلفی دو مرحله‌ای (دو جلسه‌ای)	اعتبار و مرجعیت افراد دعوت شده توافق جمعی	۸ نفر	نظام‌سازی مولفه‌ها و اجزای غربال شده در مرحله قبل	تحلیل سیستمی و نظام‌مند
--------------	-------------------------------------	---	-------	---	-------------------------

روش‌های تحلیلی مورد استفاده در این پژوهش شامل موارد زیر بود:
الف) تحلیل مفهومی و کدگذاری دسته بندی و کدگذاری مفاهیم مستخرج از ابزارهای مختلف پژوهش براساس مبانی نظری و روایی کیفی متخصصان.

ب) تحلیل سیستمی: دیدگاه سیستمی برای درک و کنترل پدیده‌ها؛ نمایش مفهومی و تصویری محورهای توسعه مشارکت ورزشی؛ بررسی چالش‌ها و محدودیت‌های موجود؛ معرفی یک چارچوب جامع از راه‌کارها و اقدامات مناسب؛ ارائه الگوی تقسیم کار سازمانی در سطح ملی و مدیریت عملکردها در این حوزه از جمله مهم‌ترین جنبه‌های عملیاتی استفاده از این متدولوژی در پژوهش حاضر است.

یافته‌های پژوهش

در ابتدا محورها و مؤلفه‌های مرتبط با هر یک از حوزه‌های توسعه ورزش جانبازان، معلولان، ناشنوایان و نابینایان با انجام مطالعات کتابخانه‌ای شناسایی گردید (شکل ۱).

شکل ۱. مدل مفهومی چارچوب توسعه ورزش اقلشار خاص (ج. م. ن. ن) پژوهش

همان طور که در شکل ۱، و با استفاده از ابزارهای مختلف پژوهش (مصاحبه و روش دلفی) مشخص شده، چارچوب توسعه ورزش جانبازان و معلولان در سه سطح نقش، ساختار و عملکرد قابل تحلیل است که نتایج حاصل، محورهای هر حوزه را نشان خواهد داد.

نقش‌های اصلی شناسایی شده در این پژوهش شامل محیط، ورزش، مدیریت، فرد و خانواده است که منطبق بر نقش‌های چهارگانه به صورت جدول ۳، چارچوب بندی شدند.

● ارائه چارچوب نظری مبتنی بر تحلیل و برنامه‌ریزی توسعه مشارکت ورزشی اقشار خاص (مورد مطالعه: جامعه جانبازان، معلولان، ناشنوایان و نابینایان)
 جدول ۳. نقش‌ها و محورهای تحلیل چارچوب توسعه ورزش جانبازان، معلولان، ناشنوایان و نابینایان (ج.م.ن. ن)

عوامل محیطی	عوامل ورزشی	عوامل فردی و خانوادگی
بازاریابی اجتماعی برای ورزش ج. م. ن. ن	اخلاق ورزشی، منش ورزشی و پهلوانی	ارتباط و تعامل با افراد ورزشی
تأثیرات فضای بین‌المللی ورزش ج. م. ن. ن	جاذبه‌های تبلیغاتی برای ج. م. ن. ن	تصور افراد از دید دیگران نسبت به تیپ و ظاهر بدنی
توسعه رسانه‌ای و تبلیغات برای ورزش ج. م. ن. ن	جاذبه‌های فضایی هیجانی برای ج. م. ن. ن	خودترویج سبک زندگی فعال و غیرفعال
تولیدات و تأمین تجهیزات ورزشی متخصص ج. م. ن. ن	فرهنگ رفتاری و هنجاری محیط‌های ورزشی کارکردهای ارتباطی و تعاملی برای ج. م. ن. ن	حالات روانی فرد (مانند اعتماد بنفس، افسردگی، ...)
جایگاه ورزش ج. م. ن. ن در فضای رسانه‌ای و نهاد مدنی	کارکردهای تجاری و صنعتی برای ج. م. ن. ن	خصوصیات و رده‌های سنی داشتن سلامت جسمانی و مهارت ورزشی
جایگاه ورزش ج. م. ن. ن در برنامه‌های توسعه زیست بوم و شرایط اقلیمی منطقه برای فعالیت ورزشی ج. م. ن. ن	کارکردهای تربیتی و فرهنگی برای ج. م. ن. ن	سطح درآمد و رفاه زندگی عضویت در گروه‌ها و شبکه‌های اجتماعی ورزشی
قابلیت رفت و آمد ج. م. ن. ن در فضای شهری و سکونت‌گاه‌های رفتاری، نمادها، سمبل‌های ورزشی ج. م. ن. ن در جامعه میزان هزینه ورزش در سید خانوار ج. م. ن. ن	مزایای اجتماعی (اجتماع پذیر، ...) برای ج. م. ن. ن	زمان و وقت کافی مشغله‌های کاری شخصی و اجتماعی
میزان حمایت حقوقی از ورزش ج. م. ن. ن در اسناد اجرایی و قانونی میزان درآمد و قدرت خرید و مصرف خانواده‌های ج. م. ن. ن	مزایای جسمی (تناسب اندام، ...) برای ج. م. ن. ن	نوع نگرش افراد به ورزش و آگاهی از فواید فعالیت ورزشی
میزان درآمد و قدرت خرید و مصرف خانواده‌های ج. م. ن. ن	مزایای روانی (سلامت روحی، ...) برای ج. م. ن. ن	وضعیت تحصیلی و ماهیت شغلی
نهادینه سازی و رفتارسازی ورزش در بین اقشار ج. م. ن. ن	مزایای اجتماعی (کاهش اثرات کار، ...) برای ج. م. ن. ن	ویژگی‌های جنسیتی تصور افراد از تیپ و ظاهر بدنی خود
عوامل مدیریت ساختار		
برنامه ریزی عملیاتی متناسب با برنامه‌های کلان	منابع	خدمات
تدوین شرح وظایف روشن در تشکیلات ورزش ج. م. ن. ن	ایمنی امکانات و امنیت فضاهای ورزشی ج. م. ن. ن	ایجاد قابلیت‌های بازاریابی و مدیریت ارتباط با مشتریان
روش‌ها و الگوهای برنامه ریزی ورزش ج. م. ن. ن	بودجه دولتی ورزش ج. م. ن. ن	به کارگیری انواع رشته‌های ورزشی و الگوهای حرکتی
ورزش ج. م. ن. ن	فناوری روز جهت ارتقای کیفیت خدمات توزیع و قابلیت دسترسی به امکانات و فضاهای ورزش ج. م. ن. ن	

سنجش و ارزیابی شاخص‌های توسعه ورزش برای ج. م. ن. ن سیستم کنترل و نظارت جامع و روشن	حمایت و پشتیبانی نهادهای دولتی و غیردولتی و مردم درآمدزایی بخش‌های ورزش ج. م. ن. ن سازمان یافته‌ها ج. م. ن. ن	پایگاه‌های علمی ورزشی پایش مستمر جسمی و رفتاری افراد پژوهش‌های نیازسنجی، فنی و مدیریتی برای توسعه ورزش ج. م. ن. ن تعادل بین تقاضا و عرضه در ارائه خدمات ورزشی ج. م. ن. ن
سیستم‌ها و الگوهای تصمیم‌گیری در مدیریت فرایندها طرح‌ریزی و شاخص‌سازی اهداف و برنامه‌های ورزش ج. م. ن. ن مستندسازی عملکرد و تدوین چارچوب حقوقی مطالعات و تحقیقات لازم جهت برنامه ریزی و تصمیم‌گیری	سرمایه‌گذاری در بخش ورزش ج. م. ن. ن سیستم‌های فناوری اطلاعات در ورزش ج. م. ن. ن کیفیت مهندسی و معماری زیرساخت فضاهای ورزشی ج. م. ن. ن کیفیت و استاندارد وسایل و تجهیزات ورزشی ج. م. ن. ن مدیران و کارشناسان متخصص اجرایی	تناسب توسعه سرانه‌ها و خدمات بافت جمعیتی و سکونت تناسب و جامعیت در پوشش دهی اقشار مختلف جامعه تنوع برنامه و رویدادهای ورزشی ج. م. ن. ن توزیه مناسب سرانه‌ها و خدمات ورزشی در جامعه توسعه رسانه‌ای و تبلیغات ورزش ج. م. ن. ن غنی‌سازی آموزش ورزش در مراکز مختلف
فرآیند مدیریتی نگرش مدیران و برنامه‌ریزان نسبت به نوع توسعه ورزش وجود ساختارهای مدیریتی و اجرایی دانش محور و فناورمحور وحدت رویه در رهبری و تعامل سازمان‌های مرتبط با ورزش ج. م. ن. ن وحدت رویه در سیاست‌گذاری و برنامه‌ریزی راهبردی یکپارچه‌سازی اقدامات و عملیات	وجود تجهیزات آزمایشگاهی و طبی ورزشی ج. م. ن. ن وجود دانش تخصصی و خدمات علمی ورزشی ج. م. ن. ن وجود نیروهای داوطلب و انجمن‌های ورزش ج. م. ن. ن	فرآیند مدیریتی نگرش مدیران و برنامه‌ریزان نسبت به نوع توسعه ورزش وجود ساختارهای مدیریتی و اجرایی دانش محور و فناورمحور وحدت رویه در رهبری و تعامل سازمان‌های مرتبط با ورزش ج. م. ن. ن وحدت رویه در سیاست‌گذاری و برنامه‌ریزی راهبردی یکپارچه‌سازی اقدامات و عملیات

موانع و چالش‌های توسعه مشارکت ورزشی در اقشار خاص

در ادامه موانع و چالش‌های توسعه مشارکت ورزشی جانبازان، معلولان، ناشنوایان و نابینایان شناسایی و در چهار منظر خدمات - امکانات، مدیریتی - اجرایی، ارتباطی - اطلاعاتی و آموزشی - فرهنگ‌سازی دسته‌بندی گردید (جدول ۴).

● ارائه چارچوب نظری مبتنی بر تحلیل و برنامه‌ریزی توسعه مشارکت ورزشی اقشار خاص (مورد مطالعه: جامعه جانبازان، معلولان، ناشنوایان و نابینایان)
 جدول ۴. موانع و چالش‌های توسعه مشارکت ورزشی جانبازان، معلولان، ناشنوایان و نابینایان (م. ج. ن. ن.)

حوزه	چالش‌های اصلی	چالش‌های فرعی
خدمات و امکانات	ضعف‌های کمی و کیفی در امکانات و خدمات و تجهیزات و فضاهای ورزشی م. ج. ن. ن.	- کمبود سرانه ورزشی برای م. ج. ن. ن. و مشکلات دسترسی به آن در بسیاری از فضاهای شهری و حومه - نبود تجهیزات ورزشی در فضاهای طبیعی با قابلیت فعالیت ورزشی م. ج. ن. ن. - نبود فضاهای مناسب برای ورزش خانواده‌ها یا گروه‌های مرجع دوستان از م. ج. ن. ن. - عدم امکان استفاده از بسیاری از امکان ورزشی دولتی برای اقشار مختلف م. ج. ن. ن.
مدیریتی و اجرایی	ضعف‌های ساختاری کارکردی در سیستم مدیریت و توسعه ورزش م. ج. ن. ن.	- جزیره‌ای بودن و ناهماهنگی فعالیت‌های سازمان‌های متولی ورزش م. ج. ن. ن. و منقطع نبودن ساختار آن‌ها برای همکاری - عدم مشارکت مناسب انجمن‌های مردم‌نهاد و داوطلبان اجتماعی در توسعه ورزش م. ج. ن. ن. - عطف عمده تمرکز و توجه سازمان‌ها و مراکز ورزشی به ورزش قهرمانی و رقابتی - محدودیت منابع دولتی و سستی بودن ساختار تشکیلات دولتی ورزش م. ج. ن. ن.
ارتباطی و اطلاعاتی	نظامند نبودن جریانی اطلاعاتی و ارتباطی میان فردی و بین سازمانی در ورزش م. ج. ن. ن.	- عدم توجه به توسعه عدالت محور خدمات ورزشی برای م. ج. ن. ن. - عدم نظارت مناسب بر بسیاری از مراکز موظف خدمات به م. ج. ن. ن. - کمبود خدمات مشاوره ورزشی به م. ج. ن. ن. در فضاهای تفریحی و ورزشی عمومی - نبود شبکه اطلاعاتی و ارتباطی جامع در زمینه ورزش م. ج. ن. ن. - ارزشمند نبودن بسیاری از کارکردهای نوین ورزش در فرهنگ سنتی خانواده‌ها و عدم آگاهی عمومی از فواید فعالیت ورزشی برای م. ج. ن. ن. - تخصصی انگاشتن مقوله فعالیت بدنی و عدم تمایل م. ج. ن. ن. به چالش شروع ورزش - احساس ضعف در برخی م. ج. ن. ن. نسبت به حضور در فضاهای ورزشی
آموزشی و فرهنگسازی	پراکنده و ناهمسو بودن فعالیت‌ها و اقدامات آموزشی و فرهنگی ورزش م. ج. ن. ن.	- جایگاه پایین دانش ورزش در سواد خانواده‌های م. ج. ن. ن. - ضعف فرهنگ مشارکت اجتماعی در خانواده‌های م. ج. ن. ن. - عدم سفارش مناسب به ورزش م. ج. ن. ن. توسط مراجع عمومی مانند روحانیت و پزشکان - گرایش به سبک فراغت مجازی غیرفعال در م. ج. ن. ن. - نبود الگوهای فراغتی و تفریحی ورزشی مناسب با فرهنگ محلی برای م. ج. ن. ن. - وضعیت نامطلوب معیشتی مردم و اولویت پایین ورزش برای هزینه و مصرف

راهبردها و راه کارهای توسعه مشارکت ورزشی معلولان و جانبازان

برای توسعه مشارکت ورزشی م. ج. ن. ن در هر یک از منظرهای فوق و در راستای رفع چالش‌ها و تأمین نیازهای اساسی هریک از منظرها، راه کارهای اساسی و عملیاتی شناسایی شد. دسته بندی راه کارهای شناسایی شده در چهار منظر خدمات - امکانات، مدیریتی - اجرایی، ارتباطی - اطلاعاتی و آموزشی - فرهنگ سازی (منطبق بر دسته بندی چالش‌ها) صورت گرفت (جدول ۵).

جدول ۵. راهبردها و راه کارهای توسعه مشارکت ورزشی معلولان و جانبازان

حوزه	راهبرد	راه کارها
۱. ارتقای کمی و کیفی در امکانات و خدمات و تجهیزات و فضاهای ورزشی م. ج. ن. ن	ایجاد ایستگاه‌های مشاوره ورزش و تندرستی در فضاهای تفریحی عمومی برای م. ج. ن. ن	- ایجاد پیست‌های اختصاصی برای ورزش صبحگاهی، دوچرخه سواری، پیاده روی خانوادگی م. ج. ن. ن
		- ارتقای کمی و کیفی در امکانات و خدمات و تجهیزات و فضاهای ورزشی م. ج. ن. ن
۲. کارآمدسازی ساختاری کارکردی سیستم مدیریت و توسعه ورزش م. ج. ن. ن	تجهیز، نوسازی و به سازی فضاهای ورزشی تخصصی م. ج. ن. ن	- توزیع تجهیزات ورزشی ارزان قیمت (از جمله کفش، لباس، توپ، راکت بدمیتون و ...) بین اقشار خاص نیازمند
		- توسعه فضاهای مجزای ورزشی در پارک‌های شهر و حومه برای گروه‌های م. ج. ن. ن
۳. کارآمدسازی ساختاری کارکردی سیستم مدیریت و توسعه ورزش م. ج. ن. ن	تأمین اقتصادی خدمات ورزشی	- برآورد نیاز مالی واقعی ورزش م. ج. ن. ن و ایجاد ساز و کارهای مناسب جهت تأمین اقتصادی خدمات ورزشی
		- تدوین و ابلاغ چارچوب تقسیم کار و وظایف بین سازمان‌ها و مراکز متولی در زمینه ورزش م. ج. ن. ن
۴. کارآمدسازی ساختاری کارکردی سیستم مدیریت و توسعه ورزش م. ج. ن. ن	تدوین و ابلاغ چارچوب تقسیم کار و وظایف بین سازمان‌ها و مراکز متولی در زمینه ورزش م. ج. ن. ن	- به وجود آوردن بسترها و ساختارهای مناسب برای جذب و فعالیت داوطلبین و انجمن‌های مردم نهاد علاقمند به خدمات ورزشی به م. ج. ن. ن
		- برگزاری نشست‌های هدفمند مبنی بر نقش ورزش در افزایش کارآیی و سلامت م. ج. ن. ن

- ارائه پکیج‌های حاوی وسایل کمکی و رفاهی در فضاهای ورزشی عمومی
- استفاده از تسهیلات حمل و نقل برای شرکت م. ج. ن. ن در فضاها و رویدادهای تفریحی ورزشی
- ایجاد زمینه‌های آموزش الگوهای صحیح فعالیت حرکتی و ورزشی م. ج. ن. ن در اماکن ورزشی عمومی، پارک‌ها و ...
- تدوین نورم سطح ورزش و سلامت م. ج. ن. ن و مقایسه با نورم‌های کشوری و بین‌المللی موجود
- تدوین سیستم نظام اطلاعاتی برای ورزش م. ج. ن. ن و تهیه شناسنامه و پروفایل الکترونیک سلامت و ورزش برای افراد م. ج. ن. ن
- سنجش شاخص‌های آمادگی بدنی قبل و بعد از انجام برنامه‌های ورزشی همگانی برای م. ج. ن. ن
- شناسایی و رتبه‌بندی رشته‌های ورزشی و بازی‌های بومی و محلی براساس مؤلفه‌های مختلف ارائه خدمات و دسترسی م. ج. ن. ن
- نیازسنجی ورزشی جامع از م. ج. ن. ن و بازنگری در ارائه خدمات بر مبنای آن
- احیاء و بازشناسی انواع بازی‌ها و ورزش‌های سنتی برای م. ج. ن. ن
- معرفی انواع ورزش‌های جدید و مفرح به م. ج. ن. ن
- ایجاد ساعت ورزش و تندرستی در مراکز جمعیتی برای م. ج. ن. ن
- ایجاد کمپین‌های همیار ورزش
- تألیف کتاب قصه و شعر ورزشی در مدارس استثنائی با محوریت همراهی والدین
- برگزاری جشنواره ورزشی عمومی در انواع رشته‌ها و ورزشی فعالیت‌های بدنی مفرح برای م. ج. ن. ن
- تأکید بر مبانی ارزشی و دینی ورزش م. ج. ن. ن در نماز جماعات و مراسم‌های مذهبی در مساجد و اماکن دینی
- تهیه بروشور، پوستر، کتاب، فیلم، انیمیشن و تیزر، زیرنویس‌های رسانه‌ای با موضوع و هدف آموزش ورزش تفریحی و همگانی م. ج. ن. ن
- دعوت از شخصیت‌های محبوب اجتماعی برای حضور در برنامه‌های ورزش همگانی م. ج. ن. ن
- راه‌اندازی سایت یا استفاده از دیگر سایت‌ها، گرفتن سهم یا ستون در نشریات برای آموزش ورزش‌های همگانی م. ج. ن. ن
- فراهم‌سازی زمینه استفاده م. ج. ن. ن از اماکن ورزشی دولتی و غیردولتی
- الگوبرداری از الگوهای موفق داخلی و خارجی ترویج ورزش م. ج. ن. ن
- نصب شعارها و جملات کوتاه آموزشی در رابطه با ورزش م. ج. ن. ن بر دستگاه‌های حمل و نقل عمومی و بیلبوردها

الگوی تقسیم کار بین سازمانی

در این بخش الگوی تقسیم کار بین سازمانی بر اساس چهار شاخص سیاست‌گذاری و برنامه‌ریزی، مشارکت حمایتی و پشتیبانی، مشارکت اجرایی و نظارت و ارزیابی می‌باشد. براساس

نظر متخصصان کمیته ملی پارالمپیک و فدراسیون جانبازان و معلولان و فدراسیون نابینایان و فدراسیون ناشنوایان، بیشترین سهم از تقسیم کار و تفویض اختیار نهادی را باید داشته باشند (جدول ۶).

جدول ۶. الگوی تقسیم کار نهادی و سازمانی توسعه مشارکت ورزشی م. ج. ن. ن

سازمان / حوزه	سیاست‌گذاری و برنامه‌ریزی	حمایت و پشتیبانی منابع	اجرایی و عملیاتی	نظارت و ارزیابی	ماموریت ویژه
کمیته ملی پارالمپیک	*	*	*	*	سیاست‌گذاری و هم‌راستا سازی مراکز متولی توسعه ورزش م. ج. ن. ن
فدراسیون ورزش معلولان و جانبازان فدارسیون نابینایان و کم بینایان فدارسیون ناشنوایان و کم شنوایان	*	*	*	*	حمایت از افراد و مراکز فعال در زمینه ورزش م. ج. ن. ن اقدام به جذب منابع و حمایت‌های نهادی و عمومی برای ورزش م. ج. ن. ن
هیئت‌های ورزشی استانی فدارسیون‌های فوق‌الذکر	*	*	*	*	تمرکز بر جذب م. ج. ن. ن به فعالیت ورزشی
معاونت تربیت بدنی وزارت آموزش و پرورش و ادارات استانی آن	*	*	*	*	درگیر ساختن والدین در فعالیت ورزشی دانش آموزان معلول و کم توان
دانشگاه‌ها (گروه‌های علوم ورزشی و ادارات تربیت بدنی)	*	*	*	*	حمایت از دانشجویان دارای شرایط م. ج. ن. ن و ارائه خدمات ورزشی به آن‌ها
باشگاه‌ها و مراکز خد ماتی ورزشی خصوصی	*	*	*	*	فراهم سازی زمینه مشارکت ورزشی م. ج. ن. ن
شهرداری‌ها (بخش ورزش)	*	*	*	*	تامین فضاهای ورزشی مورد نیاز م. ج. ن. ن در فضاهای شهری
صدا و سیما (بخش ورزش)	*	*	*	*	ارائه محتوای رسانه‌ای مناسب برای فرهنگ سازی و دانش افزایی مردم در زمینه ورزش

● ارائه چارچوب نظری مبتنی بر تحلیل و برنامه‌ریزی توسعه مشارکت ورزشی اقشار خاص (مورد مطالعه: جامعه

جانبازان، معلولان، ناشنوایان و نابینایان)

انجمن‌های مردم نهاد	*	*	و نهادهای سازی ورزش در تشکل‌های زیرمجموعه خود
سازمان بنیاد شهید و امور ایثارگران	*	*	بازنگری در آئین نامه‌های حمایت از جانبازان با رویکرد بهره‌مندی از خدمات ورزش و تندرستی
سازمان بهزیستی کشور	*	*	حمایت از گرایش خانواده‌های م. ج. ن. ن به فعالیت ورزشی
اداره بهداشت، درمان و پزشکی	*	*	نظارت بر کیفیت خدمات ورزشی م. ج. ن. ن و تشویق آنها به فعالیت ورزشی

بحث و نتیجه‌گیری

هدف از پژوهش حاضر بررسی رویکرد جامع به رویه‌ها و منظرهای توسعه مشارکت ورزشی جانبازان، معلولان، ناشنوایان و نابینایان است که در پژوهش‌های گذشته کمتر مورد توجه قرار گرفته بود. یافته‌های پژوهش علی‌رغم همخوانی با مطالعات پیشین، دارای نوآوری قابل توجه در ساختار نظری - کارکردی است. ورزش معلولان، جانبازان، ناشنوایان و نابینایان بخشی از یک نهاد ورزشی است که دارای خاستگاه نهادی و اجتماعی است. از این رو، مدیریت و توسعه در آن نیازمند توجه به همه عناصر و اجزای درگیر و روابط بین آن‌ها می‌باشد. چارچوب ورزش م. ج. ن. ن از تعامل بین ذینفعان به وجود می‌آیند و هر تعاملی می‌تواند آثار متعدد و گوناگونی داشته باشد که بر روی تمام اجزا سیستم تأثیرگذار خواهد بود. به این ترتیب هر تعاملی می‌تواند پیامدهایی غیرقابل پیش‌بینی داشته باشد (آیزنبرگ^۱، ۲۰۱۱) و این همان خصوصیتی است که باید در بین تمامی بخش‌های مشارکت ورزش م. ج. ن. ن وجود داشته باشد.

با توجه به مطالعات صورت گرفته، چارچوب پژوهش در سه سطح نقش‌ها، ساختار و عملکرد قابل تحلیل است. نقش‌های اصلی نیز شامل فرد، خانواده، محیط، ورزش و مدیریت است. که در توسعه ورزش اقشار خاص (ج. م. ن. ن) نقش اساسی به عهده دارند. براساس تجربیات علمی گذشته، علی‌رغم وجود شناخت و نگرش مثبت نسبت به ورزش و آگاهی از فواید آن، مشارکت ورزشی در ابتدا به «فرد و خانواده» وابسته است؛ بدین منظور که از نظر زمان، مکان، مهارت، سلامتی و داشتن همراه برای انجام فعالیت‌های بدنی تا چه اندازه در شرایط مناسبی قرار دارد (دلمان و لویس^۲، ۲۰۱۰). در پژوهش حاضر نیز عوامل فردی و خانوادگی مانند «ارتباط و تعامل با افراد ورزشی»، «تصور افراد از دید دیگران نسبت به تیپ و ظاهر بدنی»، «خود ترویجی سبک زندگی فعال و غیرفعال»، «حالات روانی (مانند اعتماد بنفس، افسردگی، ...)»، «خصوصیات رده‌های سنی»، «داشتن سلامت جسمانی و مهارت ورزشی»، «داشتن همراه برای فعالیت ورزشی» و ... به عنوان عوامل اثرگذار بر توسعه ورزش جانبازان، معلولان، ناشنوایان و نابینایان، از سوی متخصصان شناسایی شدند (جدول ۳). این نتایج با پژوهش میترا و همکاران^۳ (۲۰۱۷)، استانسکو^۴ (۲۰۱۴)، دوین^۵ (۲۰۱۳)، همسو بود. لذا پیشنهاد می‌شود برنامه‌ریزان و سیاست‌گذاران این حوزه، عوامل فوق را در هنگام تدوین برنامه راهبردی توسعه ورزش اقشار خاص مدنظر قرار دهند.

باید گفت که مشارکت ورزشی در اصل براساس تداوم آن یعنی فعالیت ورزشی مستمر شکل

1. Isenberg
2. Dolman and Lwis
3. Mitra et al.
4. Stănescu
5. Devine

می‌گیرد. ادامه مشارکت در ورزش از طریق مسیر بازخورد مشخص، تعدیل خواهد شد (نامراتو^۱، ۲۰۰۹). عوامل ورزشی شناسایی شده در این پژوهش عبارت‌اند از: «جاذبه‌های زیبایی اجرای مهارت»، «جاذبه‌های فضای هیجانی»، «جاذبه‌های مسابقات»، «فرهنگ رفتاری و هنجاری محیط‌های ورزشی»، «کارکردهای ارتباطی و تعاملی»، «کارکردهای تجاری و صنعتی»، «کارکردهای تربیتی و فرهنگی»، «کارکردهای زیستی و مدنی»، «مزایای اجتماعی، جسمی، روانی و صنعتی»، «نمادهای فرهنگی و نوستالژی ورزشی» و «ویژگی‌های زیبایی شناختی پوشش» بودند. این نتایج با پژوهش دلمان و لوئیس (۲۰۱۰)، همسو می‌باشد.

در این پژوهش، بعضی عوامل محیطی نیز شامل «بازاریابی اجتماعی برای ورزش ج. م. ن. ن.»، «تأثیرات فضای بین‌المللی ورزش ج. م. ن. ن.»، «توسعه رسانه‌ای و تبلیغات برای ورزش ج. م. ن. ن.»، «تولیدات و تأمین تجهیزات ورزشی مختص ج. م. ن. ن.»، «جایگاه ورزش ج. م. ن. ن. در فضای رسانه‌ای و نهاد مدنی»، «جایگاه ورزش ج. م. ن. ن. در برنامه‌های توسعه»، «زیست بوم و شرایط اقلیمی منطقه برای فعالیت ورزشی ج. م. ن. ن.»، «قابلیت رفت و آمد ج. م. ن. ن. در فضای شهری و سکونت»، «الگوهای رفتاری، نمادها، سمبل‌های ورزشی ج. م. ن. ن. در جامعه»، «میزان هزینه ورزش در سبد خانوار ج. م. ن. ن.»، «میزان حمایت حقوقی از ورزش ج. م. ن. ن. در اسناد اجرایی و قانونی»، «میزان درآمد و قدرت خرید و مصرف خانواده‌های ج. م. ن. ن.» و «نهادینه سازی و رفتارسازی ورزش در بین اقشار خاص» بود. میکائیل و همکاران^۲ (۲۰۰۹) معتقدند که ساختار زندگی شهری و صنعتی امروزی، توسعه اقتصادی و همچنین هزینه بر بودن مشارکت در بسیاری از انواع ورزش‌ها بر توسعه ورزش تأثیر زیادی دارند. و جامعه نیز نیازمند بهبود رویه‌های قانونی برای حمایت از هنجارهای اجتماعی و تغییر نگرش کلی نسبت به ورزش است. براساس گزارش لاکسو و همکاران^۳ (۲۰۰۸) و دی‌لیو و همکاران^۴ (۲۰۰۹) وضعیت سکونت افراد و شرایط اقلیمی و زیستی جهت دسترسی به فضاهای ورزشی ارتباط بالایی با مشارکت ورزشی آن‌ها دارد. گرین^۵ (۲۰۰۶) گزارش داده است که اجرای برنامه‌های ورزشی بیش از هر اقدامی به تأمین اعتبار مالی و سپس گزینش نیروی انسانی مناسب نیاز دارد، اما امکانات و فناوری به دلیل ثبات و استانداردسازی از حساسیت و پویایی کمتری نسبت به بحث مالی و انسانی برخوردار است. این نتایج با تحقیقات استانسکو (۲۰۱۴)، همسو می‌باشد.

در نظام توسعه ورزش کشور، برنامه ریزی و تخصیص بودجه در حد قابل توجهی همواره در جریان بوده است ولی مشکلات و کاستی‌های عمده‌ای در مرحله اجرا و نظارت بر آن وجود دارد. به همین دلیل کارشناسان و متخصصان، این دو بعد را به منظور خلق فرصت‌های ورزشی یکسان برای همه افراد جامعه مهم‌تر ارزیابی نموده‌اند.

مدل‌های نوین توسعه ورزش در جهان، بر نقش سیستم‌های مدیریت دانش و برنامه‌ریزی مناسب

1. Numerato
2. Michael et al.
3. Lackso
4. Di Lio et al.
5. Green

● ارائه چارچوب نظری مبتنی بر تحلیل و برنامه‌ریزی توسعه مشارکت ورزشی اقشار خاص (مورد مطالعه: جامعه جانبازان، معلولان، ناشنوایان و نابینایان)

توسط مدیران و سازمان‌های ورزشی تأکید دارند (مول و همکاران، ۲۰۱۰). از طرفی مقدمه و پایه مدیریت ورزشی داشتن اطلاعات است و دستیابی به اطلاعات مورد نیاز از طریق تحقیقات و نیازسنجی امکان پذیر است (سوجیاما، ۲۰۱۲). شهبازی و همکاران (۲۰۱۳) نیز در پژوهش خود، فرهنگ سازی ورزش کردن را به عنوان مهم‌ترین ابزار برای توسعه ورزش همگانی در ایران معرفی می‌کند. بنابراین، بر پایه فرهنگ سازی انجام گرفته و اطلاعات کسب شده می‌توان به عرضه خدمات به اقشار خاص پرداخت. نتایج حاصل از پژوهش حاضر حاکی از آن بود که عوامل مدیریتی که بر توسعه مشارکت ورزشی اقشار خاص اثرگذار بودند شامل «عوامل ساختاری»، «منابع» و «خدمات» است که برای هر یک محورهای نیز شناسایی گردید و در جدول ۳ ارائه شد. این نتایج با پژوهش‌های شهبازی و همکاران (۲۰۱۳)، آفاجانی (۱۳۹۲)، انجمن ورزش درمانی آمریکا^۳ (۲۰۱۶) همسو بود.

لازم به ذکر است که به منظور تدوین چارچوب توسعه مشارکت ورزشی جانبازان، معلولان، ناشنوایان و نابینایان، باید موانع و چالش‌ها نیز شناسایی شوند. در پژوهش حاضر، این موانع و چالش‌ها از چهار منظر خدمات - امکانات، مدیریتی - اجرایی، ارتباطی - اطلاعاتی و آموزشی - فرهنگ‌سازی مورد بررسی قرار گرفتند که به ترتیب شامل «ضعف‌های کمی و کیفی در امکانات و خدمات و تجهیزات و فضاهای ورزشی»، «ضعف‌های ساختاری کارکردی در سیستم مدیریت و توسعه»، «نظامند نبودن جریان‌های اطلاعاتی و ارتباطی میان فردی و بین سازمانی» و «پراکنده و ناهمسو بودن فعالیت‌ها و اقدامات آموزشی و فرهنگی» در ورزش اقشار خاص بودند. برای هر چالش نیز چندین چالش‌های فرعی شناسایی شد (جدول ۴).

در نهایت مطابق با چالش‌ها و محدودیت‌های موجود، راهبردها و راه‌کارهای توسعه مشارکت ورزشی معلولان و جانبازان تدوین شد و در جدول (۵) ارائه گردید. به طور مثال، به مدیران و سیاست‌گذاران ذریبط توصیه می‌شود به منظور «ارتقای کمی و کیفی در امکانات و خدمات و تجهیزات و فضاهای ورزشی»، ایستگاه‌های مشاوره ورزش و تندرستی در فضاهای تفریحی عمومی، پیست‌های اختصاصی برای ورزش صبحگاهی، دوچرخه سواری، پیاده‌روی خانوادگی ایجاد گردد؛ پیگیری لازم جهت تغییر کاربری برخی فضاهای طبیعی و سکونتی شهر و حومه برای فعالیت‌های ورزشی صورت گیرد؛ تجهیز، نوسازی و به‌سازی فضاهای ورزشی تخصصی و توزیع تجهیزات ورزشی ارزان قیمت (از جمله کفش، لباس، توپ، راکت بدمیتون و ...) برای اقشار خاص نیازمند؛ توسعه فضاهای مجزای ورزشی در پارک‌های شهر و حومه؛ و طراحی و ساخت وسایل تفریحی و اسباب‌بازی تخصصی برای م. ج. ن. ن انجام شود.

همچنین به مدیران و برنامه‌ریزان پیشنهاد می‌گردد برای «کارآمدسازی ساختاری کارکردی سیستم مدیریت و توسعه ورزش م. ج. ن. ن»، به برآورد نیازهای مالی واقعی ورزش م. ج. ن. ن پرداخته؛ ساز و کارهای مناسب جهت تأمین اقتصادی خدمات ورزشی آن‌ها ایجاد نمایند؛ چارچوب تقسیم کار و وظایف بین سازمان‌ها و مراکز متولی در زمینه ورزش اقشار خاص را تدوین و ابلاغ کنند؛ دستورالعمل‌های جدید و قانونمند تدوین کنند؛ بسترها و ساختارهای مناسب برای جذب و فعالیت داوطلبین و انجمن‌های مردم نهاد علاقمند به ارائه خدمات ورزشی به این قشر به وجود آورند؛ نشست‌های هدفمند مبنی بر نقش ورزش در افزایش کارآیی و سلامت آن‌ها برگزار نمایند؛ و

1. Mull et al.
2. Sugiyama
3. American Physical Therapy Association

سمینارها، همایش‌ها، جلسات و کارگاه‌های آموزشی در ارتباط با کارکردهای ورزش جهت پیشگیری از بیماری‌های جسمی و روانی، اعتیاد، انحرافات عمومی، فشار روانی و شغلی و ناهنجاری‌های اجتماعی برنامه‌ریزی کنند.

برای «نظام‌سازی جریان اطلاعاتی و ارتباطی میان فردی و بین سازمانی در ورزش م. ج. ن. نیز به سیاست‌گذاران و برنامه‌ریزان پیشنهاد می‌شود پکیج‌هایی حاوی وسایل کمکی و رفاهی در فضاهای ورزشی عمومی ارائه دهند؛ تسهیلات حمل و نقل ویژه برای حضور اقشار خاص در فضاها و رویدادهای تفریحی ورزشی در نظر بگیرند؛ برای آموزش الگوهای صحیح فعالیت حرکتی و ورزشی آن‌ها در اماکن ورزشی عمومی، پارک‌ها و ... زمینه‌های مناسب فراهم آورند؛ نورم مخصوص برای سطح ورزش و سلامت م. ج. ن. ن. تدوین نموده و با نورم‌های کشوری و بین‌المللی موجود مقایسه کنند؛ سیستم نظام اطلاعاتی برای ورزش اقشار خاص را طراحی نموده و شناسنامه و پروفایل الکترونیک سلامت و ورزش برای آن‌ها تهیه کنند؛ شاخص‌های آمادگی بدنی قبل و بعد از انجام برنامه‌های ورزشی همگانی را مورد سنجش قرار دهند؛ رشته‌های ورزشی و بازی‌های بومی و محلی را براساس مؤلفه‌های مختلف ارائه خدمات و دسترسی مناسب شناسایی و رتبه بندی نمایند؛ و نیازسنجی ورزشی جامعی برای اقشار خاص کشور انجام داده و مطابق با آن خدمات مناسب ارائه دهند.

درنهایت به منظور «همسوسازی و هدفمندسازی فعالیت‌ها و اقدامات آموزشی و فرهنگی ورزش م. ج. ن. ن.»، لازم است مسئولان مربوطه به احیا و بازشناسی انواع بازی‌ها و ورزش‌های سنتی پرداخته و انواع ورزش‌های جدید و مفرح را به اقشار خاص معرفی کنند. ساعت ورزش و تندرستی در مراکز جمعیتی برای م. ج. ن. ن. در نظر بگیرند؛ کمپین‌های همیار ورزش تشکیل دهند؛ کتاب قصه و شعر ورزشی در مدارس استثنائی با محوریت همراهی والدین تألیف نمایند؛ جشنواره ورزشی عمومی در انواع مختلف رشته‌ها ورزشی فعالیت‌های بدنی مفرح برای آن‌ها برگزار کنند؛ بروشور، پوستر، کتاب، فیلم، انیمیشن و تیزر، زیرنویس‌های رسانه‌ای با موضوع و هدف آموزش ورزش تفریحی و همگانی اقشار خاص تهیه کنند؛ از شخصیت‌های محبوب اجتماعی برای حضور در برنامه‌های ورزش همگانی آن‌ها دعوت نمایند؛ زمینه استفاده از اماکن ورزشی دولتی و غیردولتی را برای این قشر فراهم کنند؛ از الگوهای موفق داخلی و خارجی جهت ترویج ورزش برای آن‌ها الگوبرداری کنند.

بنابراین به طور کلی، می‌توان گفت چارچوب توسعه ورزش جانبازان و معلولان دارای ساختاری پیچیده است و با توجه به وجود چالش‌های فراوان، نقش‌های چندگانه و سطوح مختلف نیاز به اتخاذ هوشمندانه راهبردها و به‌کارگیری اثربخش راه‌کارها براساس یک تقسیم کار سازمانی دارد. و همت بی‌شائبه مسئولان مربوطه و حمایت و همراهی احاد مردم جامعه را می‌طلبد.

● ارائه چارچوب نظری مبتنی بر تحلیل و برنامه‌ریزی توسعه مشارکت ورزشی اقشار خاص (مورد مطالعه: جامعه جانبازان، معلولان، ناشنوایان و نابینایان)

منابع

- آرمند نیا، مهدی. (۱۳۹۶). تدوین فرآیند مدیریت راهبردی ورزش قهرمانی م. ج. ن. ن. جمهوری اسلامی ایران با رویکرد کارت امتیازی متوازن (BSC). رساله دکتری، دانشگاه خوارزمی، دانشکده علوم ورزشی.
- اسد، محمدرضا. (۱۳۹۴). تربیت بدنی و ورزش معلولان. تهران: انتشارات دانشگاه پیام نور
- آقاجانی، نوشین؛ مجیدی، نسیم و عسکری کچوسنکی، جعفر. (۱۳۹۲). «بررسی نقش رسانه‌های ورزشی کشور بر ترویج ورزش در جامعه ج. م. ن. ن.». فصلنامه فرهنگ ارتباطات. دوره ۳، شماره ۱۰، صص ۲۴۹-۲۲۷.
- جلالی‌فراهانی، مجید. (۱۳۹۳). اصول، مبانی و اهداف ورزش معلولان. چاپ دوم، تهران: انتشارات حتمی و شرکا
- جی دیوید هانگر و توماس ال ویلن. (۱۳۸۶). مبانی مدیریت راهبردی. سید محمد اعرابی و داود ایزدی. چاپ سوم، دفتر پژوهش‌های فرهنگی
- خطیب زاده، مهدی. (۱۳۹۵). طراحی الگوی مشارکت ورزشی منظم. رساله دکتری دانشگاه مدرس
- رضوانی‌نژاد، رحیم؛ هژبری، کاظم و عیدی، حسین. (۱۳۹۴). مدیریت ورزش نخبه. انتشارات شمال پایدار
- صفاری، مرجان. (۱۳۹۱). طراحی الگوی توسعه ورزش همگانی ایران. رساله دکتری، دانشگاه تربیت مدرس، دانشکده ادبیات و علوم انسانی.
- گزارش برنامه ششم توسعه بخش ورزش و جوانان (۱۳۹۵)، سند راهبرد وزارت ورزش.
- American Physical Therapy Association CSM. (2016). **Management of the Physically Challenged Athlete: The Role of the Physical Therapist**. Anaheim, CA.
- David, F. R, (2011). **Strategic management: Concepts and cases**. Library of Congress Cataloging-in-Publication Data, 13th Ed, Francis Marion University Florence, South Carolina.
- DeLiu, Y., Taylor, P. & Shibli, M. (2009). "Sport Equity: Benchmarking the Performance of English Public Sport Facilities," European Sport Management Quarterly, 9(1), Pp: 3- 21.
- Devine, M. A. (2013). "Group Member or Outsider: Perceptions of Undergraduates with Disabilities on Leisure Time Physical Activity". Journal of Postsecondary Education and Disability, 26(2), pp 119 – 133.
- Dolman. A. & Lewis, R. (2010). "The impact of socio economic position on sport participation among South Australian youth." Journal of Science and Medicine in Sport, Vol. 1, PP: 318-322.
- Green, M. (2006). "From 'Sport for All' to Not About 'Sport' at All?: Interrogating Sport Policy Interventions in the United Kingdom.", European Sport Management Quarterly, 6(3), Pp: 217-238.
- Isenberg, N. (2011). **The entrepreneurship ecosystem strategy as a new paradigm for economic policy: principles for cultivating**

entrepreneurship Presentation at the Institute of International and European Affairs. Dublin Ireland: Available on line at <http://entrepreneurial-revolution.Com/> (last accessed: 01/27/2012). 1-32.

- Laakso, L., Telama, R., Nupponen, H., Rimpelä, A. & Pere, L. (2008). **“Trends in leisure time physical activity among young people in Finland,”** 1977--2007, *European Physical Education Review*, 14(2): 139, pp: 139-155.
- Levermore R., Beacom A. (Eds). (2009) **“Sport and International Development. Global Culture and Sport.”** Palgrave Macmillan, London, pp: 26-54. https://doi.org/10.1057/9780230584402_2.
- Stănescu, R. (2014). **“Wheelchair Tennis – an Opportunity for Social Integration of the People with Disabilities.”** *Procedia - Social and Behavioral Sciences*, Vol: 149, Pp 906-910. <https://doi.org/10.1016/j.sbspro.2014.08.281>.
- Malina, R. M. & Little, B. B. (2008). **“Physical Activity: the Present in the Context of the Past,”** *American Journal of Human Biology*, 20 (4). <https://doi.org/10.1002/ajhb.20772>.
- Michael, J., Grant, C., Bob, G. (2009). **“Leisure time physical activity differences among older adults from diverse socioeconomic neighborhoods”**, *health and place*, 15, Pp 482-490.
- Mitra, B. Sereny, C., Synce, J. (2017). **In examining the costs of disabled people, 20 studies were conducted in 10 richest countries in the world.** *Bard College Catalogue*, published by the Bard Publications Office.
- Mull, R., Kathryn, F., Bayless, G., Ross, C. M., Jamieson, L. M. (2010). **Recreational Sport management.** 4th ed. Champaign: Human Kinetics.
- Numerato, D. (2009). **“The institutionalization of regional public sport policy in the Czech Republic.”** *International Journal of Sport Policy*, 1(1): 13–30.
- Shahbazi, M., Shabani, F., Safari, M. (2013). **“Sport for all (necessities, obstacles and solutions)”**. *Journal of the Parliament and strategy*, 20(76), Pp: 69-97.
- Sotiriadou, K. (2005). **“The Sport Development Processes in Australia. PhD thesis”**, University of Technology. Sydney.
- Sugiyama, T. (2014). **“The Built Environment and Physical Activity Behavior Change: New Directions for Research? Res Exerc Epidemiology”**, 14(2), Pp: 118-124.